

عوامل مؤثر بر عرصه‌بندی فضاهای داخلی خانه و تعاملات اجتماعی در بستر بینش اسلامی

بهرنگ مرادی^۱، حامد زاهد^۲، پاترا گنجی‌راد^۳، یکتا ابروانی^۴

- ۱- استادیار، گروه مهندسی معماری دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب b_moradi@azad.ac.ir
- ۲- دانشجوی ارشد، معماری داخلی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب hamed.zahed.vi@gmail.com
- ۳- دانشجوی ارشد، معماری داخلی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب patra.ganji@gmail.com
- ۴- دانشجوی ارشد، معماری داخلی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب yekta9irvani@gmail.com

Effective factors on home interior separation and social interaction in the context of Islamic vision

Behrang Moradi¹, Hamed Zahed², Patra Ganjirad³, Yekta Irvani⁴

- 1- Assistant Professor of Architecture, Islamic Azad University, South Tehran Branch
- 2- Master student of Interior Architecture, Islamic Azad University South Tehran Branch
- 3- Master student of Interior Architecture, Islamic Azad University South Tehran Branch
- 4- Master student of Interior Architecture, Islamic Azad University South Tehran Branch

b_moradi@azad.ac.ir : ایمیل نویسنده مسئول

*Corresponding Author: b_moradi@azad.ac.ir

چکیده

یکی از مهم‌ترین مفاهیم اسلامی و فرهنگی در خانه‌سازی سنتی، تفکیک قلمروهای عمومی و خصوصی است ولی متأسفانه امروزه رعایت این موضوع، قربانی عوامل اقتصادی و اجتماعی شده است و اولویت برای استقرار فضاهایی که حریم خصوصی را حفظ کند، به تدریج تقلیل یافته است. این پژوهش به کشف و ارزیابی مطالب مرتبط با خانه، تعاملات اجتماعی، عرصه‌بندی فضای داخلی و بینش اسلامی به روش کتابخانه‌ای با استفاده نظام‌مند از داده‌های اسنادی پرداخته است. باتوجه به تجزیه و تحلیل مؤلفه‌ها و ارزیابی عوامل مؤثر بر آن‌ها، به رتبه‌بندی و اولویت عوامل مؤثر بر هر یک از موارد تعاملات اجتماعی، عرصه‌بندی در فضای داخلی و ارتباط این دو مورد با بینش اسلامی پرداخته شده است. نتایج این پژوهش کیفی نشان می‌دهد که بحث عرصه‌بندی فضاهای داخلی و تأثیر آن بر تعاملات اجتماعی که در خانه‌های سنتی ایران امری ثابت شده است، در خانه‌های امروزی و آپارتمان‌های بلندمرتبه مسکونی به اندازه کافی واکاوی نشده است. یافته‌های حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد، عوامل متعددی بر عرصه‌بندی فضای داخلی مؤثرند که مهم‌ترین آن‌ها اصول ارتباط‌سازی و سلسله‌مراتب است. همچنین در زمینه عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی از دیدگاه بینش اسلامی مهم‌ترین موضوعی که مدنظر بوده توصیه به پذیرش و ارتباط با مهمان است و در عرصه‌بندی فضای داخلی از دیدگاه بینش اسلامی حفظ حریم خصوصی مهم‌ترین عامل است. یافته‌های این پژوهش علاوه بر ایجاد یک زیربنای مطالعاتی برای تحقیقات میدانی، می‌تواند عاملی تأثیرگذار در نگرش برنامه‌ریزان و طراحان در ایجاد و نحوه طراحی، جهت ارتقاء تعاملات اجتماعی در خانه‌ها و ساختمان‌های بلندمرتبه مسکونی باشد.

واژه‌های کلیدی

عرصه‌بندی، فضا، خانه، تعاملات اجتماعی، بینش اسلامی

Abstract

One of the most important Islamic and cultural concepts in traditional housing is the separation of public and private territories, but unfortunately today, the observance of this issue has fallen victim to economic and social factors and the priority for establishing spaces that protect privacy has been gradually reduced. This research has explored and evaluated topics related to home, social interactions, interior space zoning and Islamic insights in a library method with systematic use of documentary data. Considering the analysis of the components and evaluating the factors affecting them, the ranking and priority of the factors affecting each of the cases of social interactions, internalization and the relationship between these two cases with Islamic vision have been discussed. The results of this qualitative study show that the discussion of the zoning of interior spaces and its effect on social interactions, which has been proven in traditional Iranian houses, has not been sufficiently researched in modern houses and high-rise residential apartments. The findings of this study show that several factors affect the field of interior space, the most important of which are the principles of communication and hierarchy. Also, in the field of factors affecting social interactions from the perspective of Islamic vision, the most important issue that has been considered is the recommendation to receive and communicate with guests, and in the field of interior space from the perspective of Islamic vision, privacy is the most important factor. Findings of this research, in addition to creating a study basis for field research, can be an influential factor in the attitude of planners and designers in creating and designing, to promote social interactions in houses and high-rise residential buildings.

Keywords:

Spatial Separation, Space, Home, Social interaction, Islamic Vision

۱- مقدمه

به‌طور کلی خانه آنجایی است که در آن آدمی سکنا می‌کند [۹]. اما در زمینه مفهوم خانه، خانه چیزی جز مسکن است. خانه مرکز جهان است؛ برای ساکنانش و برای محله، به‌عنوان شاخص‌ترین ساختار در جهت تحکیم مفهوم مکان عمل می‌کند [۳۸]. در واقع خانه نمونه‌ای کوچک از جهان است که با ساختن آن، خود را نیز می‌سازیم [۳۹]. در دهه‌های اخیر به دلیل افزایش تقاضا برای مسکن در ایران، تلاش‌های بسیاری برای تأمین مسکن انجام پذیرفته است؛ اما آنچه که عموماً نادیده گرفته شده، جنبه‌های کیفی بناها در کنار فزونی کمی آنهاست. شاخص‌های کیفی مسکن همواره به‌عنوان حساس‌ترین ابزار برنامه‌ریزی محیط مسکونی محسوب می‌شوند [۲]. اسلام دینی اجتماعی است و لزوم روابط اجتماعی مطلوب را مورد تأکید قرار داده است. روابط اجتماعی مطلوب پیامدهای نیکویی چون تعاون [۱۸]، اخوت [۲۳ و ۸]، تقویت روزی [۲۳]، برقراری امنیت اجتماعی [۲۳]، گسترش فرهنگ مشاوره [۱۶] و اتحاد و وحدت [۱۹] به همراه دارد.

علاوه بر این هر جامعه‌ای به‌تناسب فرهنگ خویش تمایل دارد تا در فضاهای مختلف زیست و فعالیت خویش، آداب‌ورسوم و فعالیت‌های خاص را بر پا دارد. برای نمونه در سنت اسلامی و فرهنگ ایرانی یکی از مهم‌ترین آداب سفارش شده صلح‌رحم است [۴]. دین اسلام مهمان‌نوازی را برای حفظ روابط مستحکم خانوادگی، همسایگی و اجتماعی بسیار ترغیب می‌نماید. دیدوبازدید، پیوند بین مردم را تقویت می‌کند و در زندگی اجتماعی از ارزش والایی برخوردار است. این ضرورت از تکلیف حفظ روابط قوی با اعضای جامعه (یعنی همسایگان، دوستان و خویشاوندان غیر ساکن) نشئت می‌گیرد [۲۶]. از آنجاکه تعاملات اجتماعی برای پاسخ به نیازهای فردی و زمینه‌سازی برای برطرف شدن نیازهای اجتماعی ایجاد می‌شوند، می‌توان این‌گونه تحلیل کرد که تعاملات اجتماعی متأثر از عوامل فردی و عوامل اجتماعی می‌باشند [۱۷]. روان‌شناسان معتقد هستند تعامل اجتماعی به معنای ایجاد رابطه بین دو نفر است که منجر به واکنش میان آنها می‌شود و این نوع واکنش برای هر دو طرف شناخته شده است، بنابراین روابط بدون معنا در زمره این تعریف قرار نمی‌گیرد [۶].

به‌طور کلی هرگاه عملی از شخصی سر بزند که با پاسخ از سوی فرد دیگر همراه باشد، در اصطلاح به این عمل متقابل و دوطرفه تعامل اجتماعی گفته می‌شود. اما از دیدگاه جامعه‌شناسان، تعاملات اجتماعی توضیح‌دهنده تغییر و ثبات اجتماعی به‌عنوان فرایند تبادلات مذاکره شده بین طرفین است که بیان می‌کند، تمام ارتباطات انسان با استفاده از یک تحلیل ذهنی و درونی شکل می‌گیرد. روابط یا تعاملات اجتماعی اشاره به مجموعه وسیعی از ارتباطات کلامی/ غیرکلامی، مستقیم/ غیرمستقیم و عینی/ نمادین بین دو یا تعداد بیشتری از افراد دارد. تعاملات اجتماعی از عاملیت فردی مشتق شده و شکل‌دهنده ساختار اجتماعی است [۱۵]. تعاملات اجتماعی، به‌عنوان یکی از کلیدی‌ترین مفاهیم علوم اجتماعی بر مواردی همچون هویت مکان [۲۲ و ۳۱]، حس تعلق و وابستگی مکان [۱۲]، حس مکان در فضا [۳۲]، حس آرامش و سلامت فردی [۴]، حس امنیت [۲۸]، حس سرزندگی [۵]، حس رضایتمندی [۱۰]، نشاط اجتماعی [۱] رضایتمندی فضایی [۴] و [۷]، کاهش افسردگی [۱۴]، کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی بلایی [۲۵]، پیشگیری از جرم [۳ و ۲۴]، افزایش سلامت روان اجتماعی [۱۳]، ارتباط متقابل [۱۵ و ۱۷]، محرمیت [۷] مؤثر است. یکی از مفاهیم بسیار مهمی که جامعه‌شناسان معاصر در بررسی کمیت و کیفیت روابط اجتماعی در جامعه از آن استفاده کرده‌اند، مفهوم سرمایه اجتماعی می‌باشد. منظور از سرمایه اجتماعی، سرمایه و منابعی است که افراد و گروه‌ها از طریق پیوند با یکدیگر می‌توانند به دست آورند [۳۳ و ۳۴] و [۴۰]. ویژگی ذاتی سرمایه اجتماعی این است که در روابط اجتماعی شکل می‌گیرد [۲۷]. سرمایه اجتماعی به‌عنوان منبعی که دستیابی به اهداف و اجرای پروژه‌های گروهی و اجتماعی را تسهیل می‌کند، مانند سرمایه مادی به‌سادگی آشکار نمی‌باشد. سرمایه اجتماعی ذاتاً مادی نیست، در فرد هم وجود ندارد، بلکه در بین روابط موجود بین افراد وجود دارد و آنجا ظاهر می‌گردد [۴۰].

با بررسی آثار به‌جای‌مانده از ابنیه سنتی ایران به‌ویژه خانه‌ها، مشاهده می‌شود که اصولی همواره مورد تأکید سازندگان و خالقان این آثار قرار داشته که فرازمان و فرامکان بوده و در محدوده‌های مختلف جغرافیایی و در ادوار مختلف، به اشکال متفاوتی نمود یافته است. یکی از این اصول، اصل محرمیت در معماری خانه‌های سنتی ایرانی است. مفهوم محرمیت در معماری به معنای کالبد دادن به فضا به‌گونه‌ای است که از دو بعد کالبدی و معنایی، دارای حریم باشد. حریم داشتن در حوزه کالبد معماری بیشتر متمرکز بر اصولی است که امنیت فضا را تشکیل می‌دهد و در حیطه معنایی، ویژگی‌هایی است که حرمت و ارزش را برای فضای معماری به ارمغان آورده و باعث ایجاد حریم در فضا می‌شود [۲۹]. در معماری خانه‌ها، اصل محرمیت در قالب مفاهیم مختلفی نمود می‌یابد که در این پژوهش، مفهوم عرصه‌بندی مورد بررسی قرار گرفته است. اصول سازمان‌دهنده فضا به همان میزان که نشان‌دهنده حالت کلی انسان هستند، بر ارتباطات میان انسان‌ها نیز دلالت می‌کنند [۴۱]. از این‌رو، شیوه‌هایی از زندگی به عرصه‌بندی و داشتن یک فضای شخصی برای خود وابسته هستند [۳۶ و ۴۱]. عرصه‌بندی، کیفیت و مکان استقرار فضای ویژه مهمان نیز بیانگر تلاشی آگاهانه و ناآگاهانه برای انعکاس هویت جمعی خانواده به دیگران است. از این‌رو، می‌توان ماهیت دوگانه‌ای از خصوصی و عمومی بودن را برای خانه در نظر گرفت [۳۷]. در ابتدا، این‌طور به نظر می‌رسد که تمام بحث‌های اجتماعی پیرامون خانه بین دو مفهوم "خود" و "غیر خود" شکل گرفته است که با مفاهیم "درون" و "بیرون" با کالبد خانه پیوند می‌یابد. اما نکته مهم در بحث جایگاه مهمان، قاعده کلی فرهنگ اسلامی، درباره مرزبندی حریم‌های شخصی است. در واقع باوجود اینکه اسلام پذیرایی از مهمانان را امری پسندیده می‌داند، اما به رعایت حریم آن نیز سفارش کرده است [۲۷].

معمار مسلمان از گذشته با مفهوم حریم آشنایی دارد و آن را در قالب مفاهیمی چون عرصه‌بندی به کار می‌گرفته است. اما با توجه به رشد فزاینده جمعیت شهری و افزایش قیمت زمین علی‌الخصوص در شهرهای بزرگ که منجر به ساخت روزافزون بناهای بلندمرتبه مسکونی شده است [۲۱]، این امر به مرور کم‌رنگ شده است و کمبود آن به‌وضوح مشاهده می‌شود. در همین راستا این پژوهش در صدد آن است که عرصه‌بندی فضای داخلی خانه‌های امروزی را با رویکرد ارتقای تعاملات اجتماعی با دیدگاه تطبیق با موازین دین مبین اسلام و بینش اسلامی مورد بررسی قرار دهد.

۲- روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق در این مقاله کیفی بوده و روش گردآوری اطلاعات به‌صورت کتابخانه‌ای انجام شده است. اطلاعات موردنیاز به جهت وجود در اسناد و تحقیقات گذشته به زبان فارسی و از طریق مجلات علمی مورد تأیید وزارت علوم، پایگاه مرکز جهاد دانشگاهی، سیویلیکا و پایگاه مجلات تخصصی نور (نورمگز) در زیربخش‌های معماری، اسلام‌شناسی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی گردآوری شده است. روند جست‌وجو به این صورت بود که در مقالات ۱ تا ۱۰ سال گذشته بر اساس کلید واژه‌های اصلی جست‌وجو انجام شد. این کلید واژه‌های شامل: عرصه‌بندی، فضا، خانه، تعاملات اجتماعی و بینش اسلامی بودند. مقدمه و نتیجه‌گیری مقالات مورد مطالعه قرار گرفت و از مجموع ۵۲ مقاله یافته شده بر اساس کلید واژه‌های اصلی ۲۷ مورد آن در حوزه تعاملات اجتماعی، ۱۷ مورد آن در حوزه معماری و ۸ مورد در حوزه اسلام‌شناسی به دست آمده‌اند. از مجموع مقالات یافته شده تعداد ۲۲ مقاله انتخاب و ۳۰ مقاله نیز حذف گردیده است.

استراتژی انتخاب مقالات بر این اساس بود که در خصوص کلیدواژه‌ها در مقدمه، چکیده و نتیجه‌گیری توضیحاتی وجود داشته باشد و همچنین از منابع مقالات مورد بررسی هم استفاده شد. علت حذف برخی مقالات نیز نامربوط بودن با کلید واژه‌ها و داشتن شباهت زیاد با سایر مقالات بود. روش تجزیه و تحلیل این پژوهش به روش تحلیل محتوا بوده و تمامی اسناد و مقالات مورد استفاده در چند مرحله مطالعه، بررسی و تجزیه و تحلیل شده‌اند.

۳- بررسی و تجزیه اطلاعات

در جدول شماره ۱ مقالات بر اساس روش‌شناسی تحقیق دسته‌بندی شد و ضمن بررسی نحوه جمع‌آوری اطلاعات و محدوده مکانی تحقیقات، مفاهیم تعاملات اجتماعی، عرصه‌بندی فضاهای داخلی، خانه و بینش اسلامی مورد بررسی قرار گرفت و در ادامه عوامل تأثیرگذار بر تعاملات اجتماعی و عرصه‌بندی فضای داخلی بررسی شد.

جدول شماره ۱: بررسی و تجزیه اطلاعات بر مبنای مفاهیم و عوامل تأثیرگذار

ردیف	عنوان مقاله	مفاهیم	عوامل تأثیرگذار	ارتباط عوامل تأثیرگذار با بینش اسلامی
		۱. تعاملات اجتماعی ۲. عرصه‌بندی فضاهای داخلی ۳. خانه ۴. بینش اسلامی	۱. تعاملات اجتماعی ۲. عرصه‌بندی فضاهای داخلی	۱. تعاملات اجتماعی ۲. عرصه‌بندی فضاهای داخلی
۱	مبانی فکری شکل‌گیری مکانی تعاملات اجتماعی از منظر اندیشه اسلامی (ابراهیمی، قره‌بگلو و فرشچیان ۱۳۹۵)	۱. مفهوم تعامل اجتماعی در حوزه اجتماع به صورت ناملموس و به گونه‌ای منسجم به عنوان ارتباط‌دهنده افراد اجتماع تعریف می‌شود. ۳. خانه در مفهوم آغازگر تعامل اجتماعی است که در پرتوی آن می‌توان به جامعه صالح که غایت آن مکان تعامل اجتماعی است رسید. ۴. آنچه از فرمان‌ها و ناصح قرآن کریم به ما رسیده است.	۱. منفعت عمومی، مشارکت، اعتماد، شیوه زندگی، ارزش‌ها، هنجارها، عدالت اجتماعی، هویت اجتماعی، سرزندگی محیطی ۲. اصول هندسه و تناسبات، حس امنیت، حس دعوت‌کنندگی، ارتباط سازی، رعایت محرمیت	۱. هویت فرهنگی و مذهبی، رسیدن به امت واحد، افزایش ایمان و تقوی، هویت و مفهوم، معنای مکانی، قداست بخشی به مکان، مساوات، پایداری اجتماعی، حفظ حقوق همسایگی ۲. اعتماد به مکان
۲	نظریه تبادل اجتماعی: نظریه ارتباطات و تعاملات بین فردی در جامعه (شهسواری، امیرمحمد، ۱۳۹۷)	۱. مجموعه وسیعی از ارتباطات کلامی/ غیرکلامی، مستقیم/غیرمستقیم و عینی/ نمادین بین دو یا تعداد بیشتری از افراد و به طور کلی انتقال پیام از فردی به فرد دیگر	۱. حس رضایتمندی، وابستگی و همبستگی بین اعضاء، پیمان‌های اجتماعی	
۳	مهمان در خانه یک بررسی تطبیقی میان ایران و غرب در آستانه دوران مدرن (نجفی، محمدجواد و محمدی، جواد، ۱۳۹۱)	۲. تفکیک بیرونی و اندرونی و ایجاد موانع کالبدی بارز بین این دو حوزه		۱. توصیه به پذیرش مهمان ۲. حریم شخصی، اختصاص اتاق مهمان، حریم خانواده
۴	تأثیر روان‌شناسی محیط بر شکل‌گیری تعاملات اجتماعی (حسین‌پور، احسان؛ سعیدی، شیما، ۱۳۹۵)	۱. ایجاد رابطه بین دو فرد یا بیشتر که منجر به واکنش میان آنها شود و این نوع واکنش برای هر دو طرف شناخته شده باشد.	۱. هنجارها، باورها، اخلاق، فرهنگ، نگرش‌ها، ارزش‌ها و اعتقادات	

ادامه جدول شماره ۱: بررسی و تجزیه اطلاعات بر مبنای مفاهیم و عوامل تأثیرگذار

ردیف	عنوان مقاله	مفاهیم	عوامل تأثیرگذار	ارتباط عوامل تأثیرگذار با بینش اسلامی
		<p>۱. تعاملات اجتماعی</p> <p>۲. عرصه‌بندی فضاهای داخلی</p> <p>۳. خانه</p> <p>۴. بینش اسلامی</p>	<p>۱. تعاملات اجتماعی</p> <p>۲. عرصه‌بندی فضاهای داخلی</p>	<p>۱. تعاملات اجتماعی</p> <p>۲. عرصه‌بندی فضاهای داخلی</p>
۵	<p>بررسی تأثیر انواع ساختار فضایی بر میزان تفکیک قلمروهای عمومی و خصوصی در خانه‌های سنتی درون‌گرا ایران به روش چیدمان فضا (زنگنه، مضطرزاده، تقی‌پور و نصر، ۱۳۹۹)</p>	<p>۲. تفکیک حوزه خانواده یا حوزه خصوصی از حوزه مهمان یا حوزه عمومی، حریمی است که فرد به‌منظور ایجاد حس تعلق به مکان برای خود ایجاد می‌کند، فضایی که تحت مالکیت عده‌ای خاص بوده و یا از نظر کارکرد خاصش با نحوه طراحی و ویژگی‌های کالبدی‌اش مورد استفاده تمامی افراد قرار نمی‌گیرد فضای خصوصی و آن دسته فضایی که مورد استفاده تمام افراد قرار می‌گیرند، فضای عمومی است. قلمرو خصوصی: محل حضور اعضای خانواده، حوزه زنانه یا اندرونی. قلمرو عمومی: محل حضور مهمان و روابط اجتماعی خانواده با جامعه، حوزه مردانه یا بیرونی</p> <p>۳. صرف ایجاد یک سرپناه نیست و مفهومی فرهنگی است، مکانی برای زیستن است نه نگرستن، اولین فضایی است که آدمی احساس تعلق فضایی را در آن تجربه می‌کند، خانه‌ها بیش از آنکه ساختاری کالبدی باشند، نهادی هستند با عملکردی چندبعدی، متأثر از اجتماع، فرهنگ، آیین مذهبی، اقتصاد و شرایط محیطی</p>	<p>۲. سلسله‌مراتب، دید غیرمستقیم، ورودی غیرمستقیم</p>	<p>۲. رعایت حریم خصوصی، ایجاد حریم و محرمیت</p>
۶	<p>بازشناسی مؤلفه‌های پایداری اجتماعی مؤثر بر افزایش تعاملات اجتماعی در مجموعه‌های مسکونی (غفوریان، میترا و افشین مهر، وحید و نوروزی زاده، زهرا، ۱۳۹۶)</p>	<p>۱. هرگاه عملی از شخصی سر بزند که با پاسخ از سوی فرد دیگر همراه باشد در اصطلاح به این عمل متقابل دوطرفه، تعامل اجتماعی گفته می‌شود.</p> <p>مساعده‌های متقابل در وضعیت‌های مختلف اضطراری و بحرانی.</p> <p>۳. مسکن به معنای محل آرامش است. مکانی است برای حفظ و حراست انسان از شرایط جوی (مکانی برای فراغت انسان) مکانی که در تکامل و شکوفایی انسان تأثیر می‌گذارد.</p>	<p>۱. منافع فردی، توقعات، هنجارها، نقش‌های معین اجتماعی، طبقه، مذهب، الگوی زندگی، تحصیلات، درآمد، همگن بودن افراد، دلبستگی مکانی، مشارکت، هویت، حس تعلق و امنیت</p>	

ادامه جدول شماره ۱: بررسی و تجزیه اطلاعات بر مبنای مفاهیم و عوامل تأثیرگذار

ردیف	عنوان مقاله	مفاهیم	عوامل تأثیرگذار	ارتباط عوامل تأثیرگذار با بینش اسلامی
		۱. تعاملات اجتماعی ۲. عرصه‌بندی فضاهای داخلی ۳. خانه ۴. بینش اسلامی	۱. تعاملات اجتماعی ۲. عرصه‌بندی فضاهای داخلی داخلی	۱. تعاملات اجتماعی ۲. عرصه‌بندی فضاهای داخلی داخلی
۷	ارزش‌های مطلوب طراحی مسکن از منظر اندیشه اسلامی (بلالی اسکویی، آزیتا و نظری، صادق، ۱۳۹۹)	۱. ارتباط اجتماعی بین اعضاء خانواده (زندگی میانی) و افراد با محیط اطراف ۳. خانه مکانی است که در آن فرد ضمن حفاظت از خود در برابر عوامل آب‌وهوایی می‌تواند از فشارها و محدودیت‌های جامعه دور باشد. خانه مکانی است برای استراحت آدمی و آرامش ذهن	۱. شیوه زندگی اجتماعی، روابط مستحکم خانواده، همسایگی، دوری و نزدیکی، رابطه انسان و محیط، درون‌گرایی و برون‌گرایی، آداب و رسوم، نیازهای مکانی و اجتماعی افراد ۲. مرزبندی حریم اجتماعی، رعایت اصول ارتباط برای الگوی تقسیم فضایی، نوع محدوده و عرصه ارتباط، عرصه بندی محارم و مهمان، رعایت تناسب کالبدی، تفکیک فضاهای اندرونی و بیرونی، رعایت سلسله مراتب فضایی، شکل‌دهی سیالیت فضا	۱. مهمان‌پذیری، محرمیت و حجاب، ارتباط اعضای خانه با مهمانان ۲. اجرای اصول و مبانی اساسی با منشأ الهی و آسمانی، هویت اسلامی، سنت و شریعت اسلامی، ارزش‌ها، فرهنگ‌ها، دانش و بینش اسلامی، حریم شخصی، محرمیت اخلاقی، شنیداری
۸	تأثیر و تأثرات تعاملات اجتماعی بر خلق مکان در معماری اسلامی (قره‌بگلو، مینو، فرش‌چیان، امیرحسین و محمدعلیان، زهرا، ۱۳۹۵)	۱. استفاده از انرژی جمعی و اتکا به پشتیبانی افراد در مناسبات جمعی، به‌نحوی که با نتایج مثبت یا منفی، افراد را گرد هم جمع می‌آورد. ۴. مجموعه‌ای از باورها، عقاید، ارزش‌ها و قوانین اجتماعی، عبادی و معاملاتی است که از طریق وحی و نبوت به بشر رسیده است	۱. تمایل ذاتی، ارزش‌ها و هنجارهای مشترک، اعتماد، وجود فضای جمعی، حس مکان، آیین و رسوم	۱. تقویت ارزش‌ها و هنجارها، اخلاق، مشارکت و تعاون، امر به مشورت
۹	تحلیل محرمیت در خانه‌های سنتی بر اساس نسبت توده به فضا (حیدری و تقی‌پور، ۱۳۹۷)	۲. تفکیک فضا به دو عرصه عمومی و خصوصی به‌نحوی که کارکرد یکی بر دیگری تأثیری نگذارد و امکان استفاده هم‌زمان هر دو باشد ۳. خصوصی‌ترین مکان برای حضور فرد و خانواده	۲. الگوی حیاط مرکزی و ساخت خانه به‌صورت درون‌گرا، کنترل ارتباط درون و بیرون خانه و ایجاد سلسله‌مراتب	۲. حفظ حریم و اصل محرمیت

ادامه جدول شماره ۱: بررسی و تجزیه اطلاعات بر مبنای مفاهیم و عوامل تأثیرگذار

ردیف	عنوان مقاله	مفاهیم	عوامل تأثیرگذار	ارتباط عوامل تأثیرگذار با بینش اسلامی
		۱. تعاملات اجتماعی ۲. عرصه‌بندی فضاهای داخلی ۳. خانه ۴. بینش اسلامی	۱. تعاملات اجتماعی ۲. عرصه‌بندی فضاهای داخلی	۱. تعاملات اجتماعی ۲. عرصه‌بندی فضاهای داخلی
۱۰	ترکیب شکلی و پیکره بندی فضایی در مسکن بومی (کمالی پور، حسام و معماریان، غلامحسین و فیضی، محسن؛ موسویان، محمد فرید، ۱۳۹۱)	۲. عرصه‌بندی تلاشی آگاهانه و ناآگاهانه برای انعکاس هویت جمعی خانواده به دیگران است. ۳. خانه چیزی جز مسکن است، مرکز جهان است برای ساکنانش، برای محله شاخص‌ترین ساختار در جهت تحکیم مفهوم مکان است.	۲. ارتباط بین فضاهای خانه، استفاده از حیاط، استفاده از ایوان‌ها و راهروها، فضای مهمان، تفکیک فضاها به دو بخش اندرونی و بیرونی، هویت جمعی خانواده، تفکیک فضاها به خصوصی، عمومی و عرصه‌بندی مهمان، طبقه‌بندی فضاها به گروه‌های درون‌گرا، برون‌گرا یک حیاطه و خانه باغ‌ها، یک، دو، سه و چهار طرف حجم و خانه‌های L یا U شکل	
۱۱	انواع تعاملات اجتماعی در ساختمان‌های بلندمرتبه مسکونی (مرادی، بهرنگ و دوکوشکانی، فریم‌ماه، ۱۳۹۵)	۱. رفتارها و اعمال دو فرد یا بیشتر که نسبت به هم انجام می‌دهند و پاسخ‌هایی که آنها برای دیگران فراهم می‌کنند که بر فعالیت‌ها، تجربیات یا دانش هر یک از این عوامل انسانی تأثیرگذار است، ارتباط میان محیط و انسان که منجر به سرمایه اجتماعی شده که در سرمایه اجتماعی نتیجه ارتباط میان حداقل دو فرد در جامعه است.	۱. سلامت عمومی محیط اجتماعی، تعلق مکانی، هویت مکانی، رضایت مسکونی، کاهش نرخ جرم، پایداری اجتماعی، مدیریت طبیعی اجتماع	

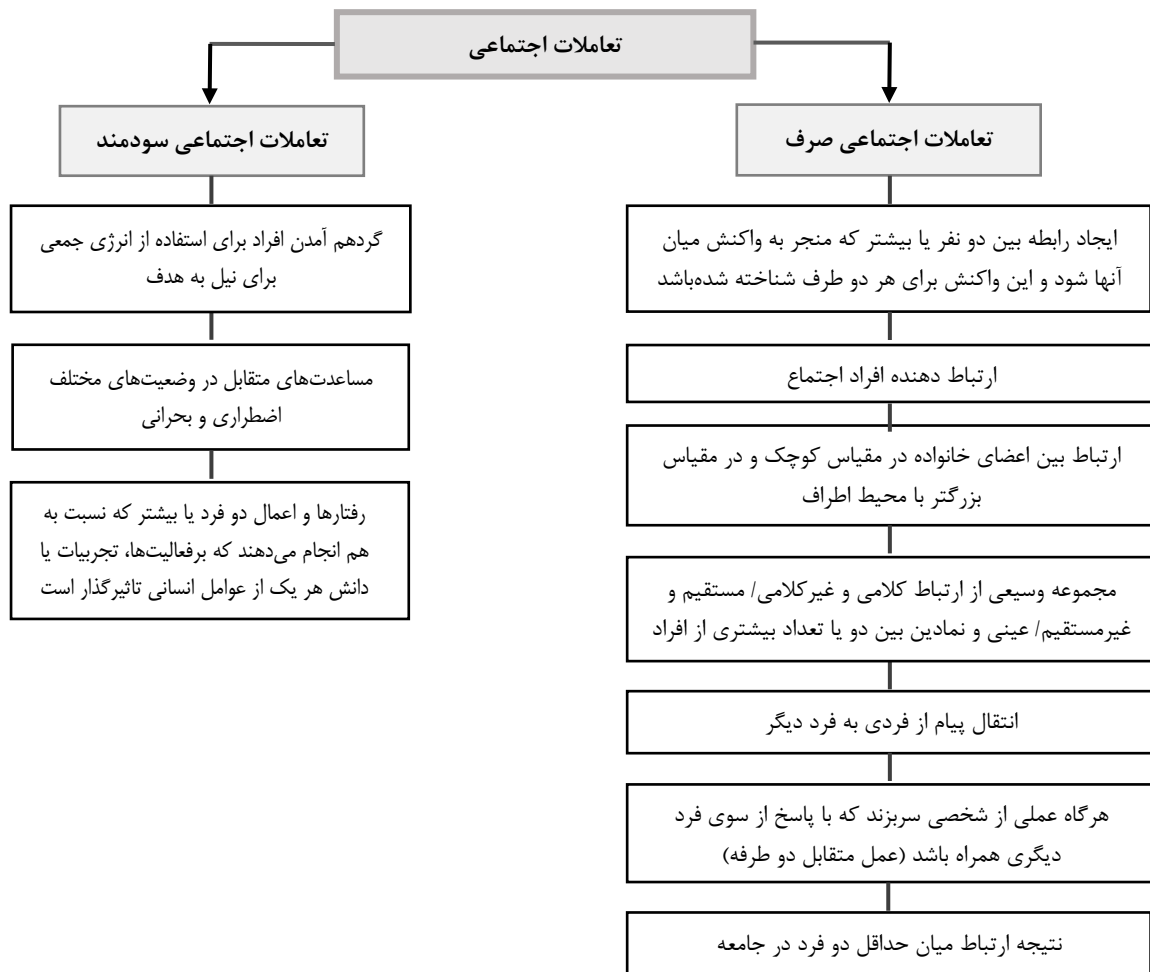
۴- تحلیل مفاهیم

در بررسی و تحلیل مقالات جدول ۱، مفاهیم تعاملات اجتماعی، عرصه‌بندی فضاهای داخلی خانه و بینش اسلامی مورد بررسی و تدقیق قرار گرفت و در ادامه باتوجه به تحلیل انجام شده به بیان مفهومی هر کدام از این موارد پرداخته شده است.

۴-۱- تعاملات اجتماعی

باتوجه به تعاریفی که در مقالات گذشته از تعاملات اجتماعی وجود دارد، عده‌ای آن را صرفاً ارتباط بین اعضای جامعه دانسته‌اند، فارغ از اینکه این ارتباط نتیجه‌ای در برداشته باشد یا خیر و عده‌ای دیگر تعاملات اجتماعی را در گرو ارتباطی مؤثر که به هدف یا اهدافی مشترک ختم شود توصیف کرده‌اند. بر اساس آنچه ذکر شد، تعریف تعاملات اجتماعی شامل دو جنبه تعاملات اجتماعی صرف و تعاملات اجتماعی سودمند می‌باشد که به تفکیک در شکل ۱ آورده شده است.

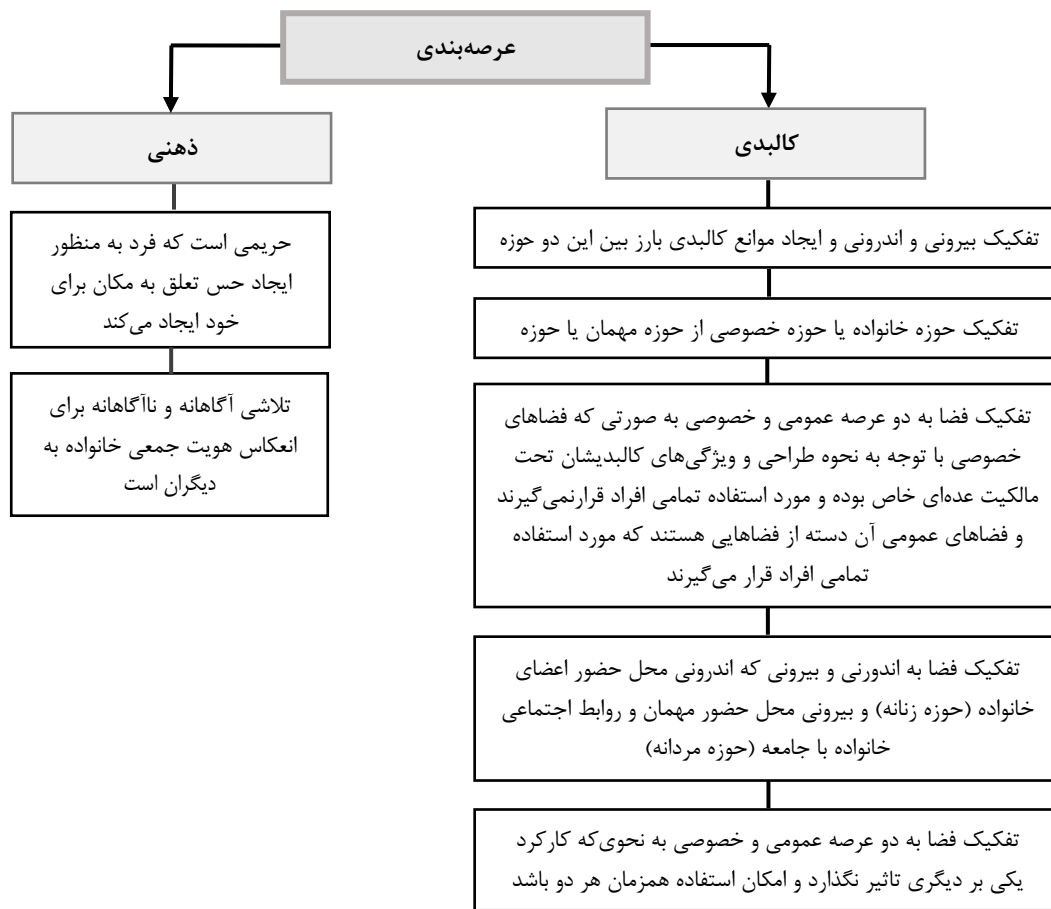
شکل ۱: تعریف تحلیلی تعاملات اجتماعی

باتوجه به تعاریف فوق به نظر می‌رسد، تعاملات اجتماعی نوعی از ارتباطات هستند که وابسته به بستر اجتماع می‌باشند، حال این اجتماع می‌تواند به اندازه خانواده کوچک باشد یا اینکه در بستر محیطی، بسیار وسیع‌تر، تعامل صورت گیرد و خواه با پاسخ و تأثیر مستقیم همراه باشد، خواه با تأثیری غیرمستقیم، اما آنگاه به کمال می‌رسد که در راستای نیل به هدف مشترک صورت گیرد.

۲-۴- عرصه‌بندی

باتوجه به تعاریفی که در مقالات گذشته از عرصه‌بندی وجود دارد، عرصه‌بندی که از دو جنبه مورد بررسی قرار گرفته است. دسته‌ای مربوط به جنبه کالبدی و فیزیکی است و دیگری مربوط به جنبه ذهنی و روانی آن می‌شود که به تفکیک در شکل ۲ آورده شده است.

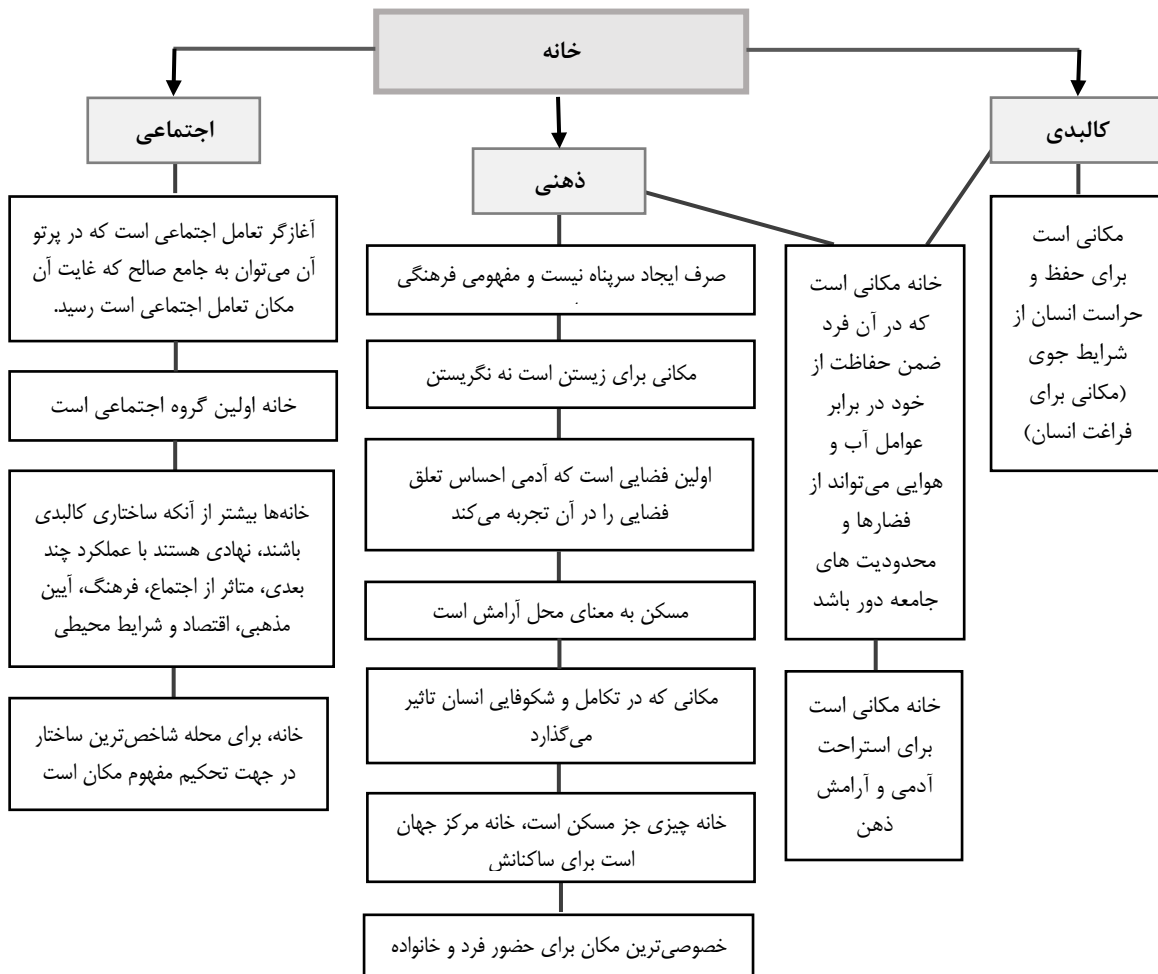
شکل ۲: تعریف تحلیلی عرصه بندی در فضای داخلی

باتوجه به دسته‌بندی انجام شده در بدو امر این‌طور به نظر می‌رسد که عرصه‌بندی از جنبه کالبدی و از جنبه ذهنی دو مقوله جدا از هم هستند ولی با کمی تأمل در می‌یابیم که این دودسته در طول یکدیگر قرار گرفته‌اند. باتوجه به شکل ۲ و آنچه ذکر شد، این‌طور به نظر می‌رسد که عرصه‌بندی فضایی تلاشی است برای هویت‌بخشی و ایجاد احساس تعلق به مکان، باتوجه به ارزش‌ها و عقاید جامعه و نیازهای درونی بشر که طراح معمار با تفکیک فضاها به وسیله عناصر معماری به حوزه‌های خصوصی و عمومی و مابین آن به فضا عرضه می‌کند.

۳-۴- خانه

باتوجه به تعاریفی که در مقالات گذشته از خانه وجود دارد، خانه از سه جنبه کالبدی، ذهنی و اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است. براین اساس، تعاریف خانه به تفکیک در شکل ۳ آورده شده است.

شکل ۳: تعریف تحلیلی خانه

باتوجه به تعاریف فوق به نظر می‌رسد، خانه مکانی است که در آن فرد نه تنها برای حفاظت خود در برابر عوامل محیطی به آن پناه می‌برد بلکه مکانی است که به آن احساس تعلق دارد و از بعد اجتماعی نهادی برای ورود به جامعه است.

۴-۴- بینش اسلامی

باتوجه به تعاریفی که در مقالات گذشته از بینش اسلامی وجود دارد، بینش اسلامی مجموعه از باورها، عقاید، ارزش‌ها و قوانین اجتماعی، معماری و معاملاتی است که از طریق وحی و نبوت به بشر رسیده است.

۵- تحلیل عوامل تأثیرگذار

در بررسی و تحلیل مقالات جدول ۱، عوامل تأثیرگذار بر تعاملات اجتماعی، عرصه‌بندی در فضای داخلی و ارتباط این دو مورد با بینش اسلامی مورد بررسی و تدقیق قرار گرفت و در ادامه باتوجه به عوامل استخراج شده، عوامل مؤثر به جهت بررسی میزان اهمیت، باتوجه به تعدد تکرار، دسته‌بندی شده است. (جدول ۲، جدول ۴، جدول ۵، جدول ۶)

جدول شماره ۲: عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی

میزان تکرار	عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی	میزان تکرار	عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی	میزان تکرار	عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی
۱	کاهش نرخ جرم	۱	نگرش	۴	هنجارها
۱	مدیریت طبیعی اجتماع	۱	اعتقادات	۳	ارزش‌ها
۱	پایداری اجتماعی	۱	تمایل ذاتی	۳	شیوه زندگی
۱	منافع فردی	۱	حس مکان	۲	اعتماد
۱	توقعات	۱	منافع عمومی	۲	نیازهای مکانی
۱	نقش‌های معین اجتماعی	۱	عدالت اجتماعی	۲	آیین و رسوم
۱	طبقه اجتماعی	۱	هویت اجتماعی	۲	مشارکت
۱	مذهب	۱	روابط مستحکم خانواده	۲	عوامل محیطی
۱	تحصیلات	۱	همسایگی	۲	حس رضایتمندی
۱	درآمد	۱	دوری و نزدیکی	۲	حس تعلق
۱	همگن بودن	۱	درون‌گرایی و برون‌گرایی	۲	هویت مکان
۱	دلبستگی مکانی افراد	۱	وابستگی و همبستگی بین اعضا	۱	باورها
۱	امنیت	۱	پیمان‌های اجتماعی	۱	اخلاق
		۱	سلامت عمومی محیط اجتماعی	۱	فرهنگ

باتوجه به تعدد عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی، عوامل باتوجه به نحوه اثرگذاری در چند دسته کلی تقسیم شد که در جدول ۳ آورده شده است.

جدول شماره ۳: عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی (دسته‌بندی شده)

میزان تکرار	عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی
۱۴	هنجارها و ارزش‌ها
۸	عوامل ادراکی و احساسی
۴	عوامل محیطی
۴	طبقه اجتماعی
۳	شیوه زندگی
۲	اعتماد
۲	مشارکت
۱	عوامل دیگر نظیر: اخلاق - تمایل ذاتی - منافع عمومی - عدالت اجتماعی - هویت اجتماعی - روابط مستحکم خانواده - همسایگی - دوری و نزدیکی - درون‌گرایی و برون‌گرایی - وابستگی و همبستگی بین اعضا - پیمان‌های اجتماعی - سلامت عمومی محیط اجتماعی - کاهش نرخ جرم - مدیریت طبیعی اجتماع - پایداری اجتماعی - منافع فردی - توقعات نقش‌های معین اجتماعی - امنیت

جدول شماره ۴: عوامل مؤثر بر عرصه‌بندی در فضای داخلی

میزان تکرار	عوامل مؤثر بر عرصه‌بندی در فضای داخلی	میزان تکرار	عوامل مؤثر بر عرصه‌بندی در فضای داخلی
۱	ورودی غیرمستقیم	۵	اصول ارتباط سازی
۱	مرزبندی حریم اجتماعی	۳	سلسله‌مراتب
۱	شکل‌دهی سیالیت فضاها	۲	اصول هندسه و تناسبات
۱	هویت جمعی خانواده	۲	تفکیک فضاهای اندرونی و بیرونی
۱	تفکیک فضاها (خصوصی، عمومی، عرصه مهمان)	۲	عرصه‌بندی محارم و مهمان
۱	طبقه‌بندی فضاها: درون‌گرا، برون‌گرا، یک حیاطه، خانه باغ‌ها، یک، دو، سه و چهار طرف حجم و خانه‌های L و U شکل	۱	حس امنیت
۱	الگوی حیاط مرکزی و ساخت خانه به صورت درون‌گرا	۱	حس دعوت‌کنندگی
۱	استفاده از حیاط	۱	رعایت محرمیت
۱	استفاده از ایوان و راهرو	۱	دید غیرمستقیم

جدول شماره ۵: ارتباط عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی از دیدگاه بینش اسلامی

میزان تکرار	ارتباط عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی از دیدگاه بینش اسلامی	میزان تکرار	ارتباط عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی از دیدگاه بینش اسلامی
۱	افزایش ایمان و تقوا	۳	توصیه به پذیرش و ارتباط با مهمان
۱	هویت و معنا و مفهوم مکانی	۱	تقویت ارزش‌ها و هنجارها
۱	قداست بخشی به مکان	۱	اخلاق
۱	عدالت و مساوات	۱	مشارکت و تعاون
۱	پایداری اجتماعی	۱	امر به مشورت
۱	حفظ حقوق همسایگی	۱	هویت فرهنگی و مذهبی
۱	محرمیت و حجاب	۱	رسیدن به امت واحد

جدول شماره ۶: ارتباط عوامل مؤثر بر عرصه‌بندی فضای داخلی از دیدگاه بینش اسلامی

میزان تکرار	ارتباط عوامل مؤثر بر عرصه‌بندی فضای داخلی از دیدگاه بینش اسلامی	میزان تکرار	ارتباط عوامل مؤثر بر عرصه‌بندی فضای داخلی از دیدگاه بینش اسلامی
۱	سنت و شریعت اسلامی	۸	حفظ حریم خصوصی
۱	ارزش‌ها	۱	اختصاص اتاقی برای مهمان
۱	فرهنگ‌ها	۱	اعتماد به مکان
۱	دانش و بینش اسلامی	۱	اجرای اصول و مبانی اساسی با منشأ الهی
		۱	هویت اسلامی

۶- نتیجه گیری

مطالعه و بررسی مقالات گذشته با موضوعات مرتبط با عرصه بندی فضای داخلی خانه، تعاملات اجتماعی و بینش اسلامی، نشان داد که ساخت خانه علاوه بر تأمین امنیت و آسایش، امری فرهنگی است و در نتیجه شکل و سازمان آن نیز از فرهنگی نشات می گیرد که خانه محصول آن است. معماری گذشته با توجه به نیازهای کاربر در صدد حفظ آسایش کاربران و بیان کننده هویت فرهنگی آنها بود. یکی از مهم ترین مفاهیمی که در فرهنگ و عقاید دینی ریشه دارد و به معماری سنتی ایران راه یافته است، حریم خصوصی می باشد. از طرفی آموزه های اسلام نکات بسیاری در مورد روابط اجتماعی ابراز می دارد و تعاملات اجتماعی را لازمه جامعه قلمداد و مؤمنان را به این امر نصیحت می کند؛ لذا توجه توأمان به هر دو موضوع حریم خصوصی و تعاملات اجتماعی امری است که معمار مسلمان باید با توجه به پیشینه فرهنگی و ملازمات دینی به جهت افزایش تعاملات اجتماعی در خانه های امروزی فراهم کند.

در تحلیل صورت گرفته پیرامون مطالعات و تحقیقات گذشته، عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی، عرصه بندی در فضای داخلی و ارتباط این دو مورد با بینش اسلامی مورد بررسی قرار گرفت و با توجه به نتایج به دست آمده، در عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی، هنجارها و ارزشها و عوامل ادراکی و احساسی بیشترین تأثیر و عواملی نظیر تمایل ذاتی و منافع عمومی کمترین تأثیر را داشتند. در عوامل مؤثر بر عرصه بندی فضای داخلی اصول ارتباط سازی و سلسله مراتب بیشترین تأثیر و عواملی نظیر استفاده از حیاط و ایوان و راهرو، کمترین اثرگذاری را دارا بودند. در زمینه ارتباط عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی از دیدگاه بینش اسلامی، توصیه به پذیرش و ارتباط با مهمان بیشترین اثر و عوامل دیگر نظیر اخلاق و قداست بخشی به مکان از اثرگذاری کمتری برخوردار بودند و در نهایت در زمینه ارتباط عوامل مؤثر بر عرصه بندی فضای داخلی از دیدگاه بینش اسلامی، حفظ حریم خصوصی به مراتب تأثیر بیشتری از عوامل دیگر دارد.

نتایج حاصل از این بازنگری در تحقیقات گذشته بیانگر این مطلب است که با وجود اهمیت و اشاره فراوان به موضوع تعاملات اجتماعی، بررسی این امر در خانه های امروزی، بسیار کم نمود پیدا کرده است. همچنین بحث عرصه بندی فضای داخلی و تأثیر آن در ارتقاء تعاملات اجتماعی که در خانه های سنتی ایران امری ثابت شده است، در خانه های امروزی و آپارتمان های بلندمرتبه مسکونی به اندازه کافی واکاوی نشده است. در آخر ذکر این نکته ضروری می باشد که ارتقاء تعاملات اجتماعی در خانه ها و ساختمان های مسکونی علاوه بر اینکه رضایتمندی ساکنین را به دنبال دارد، می تواند منجر به سرمایه اجتماعی گردد که یکی از مهم ترین و مورد مطالعه ترین مباحث جوامع امروزی می باشد.

مراجع

- [۱] آخوندی مقدم، مهدیه؛ یارمند، محمد و میرحسینی، سید مجتبی. (۱۳۹۷). " بررسی نقش معماری مجتمع های فرهنگی تفریحی بر ارتقای تعاملات و نشاط اجتماعی نمونه موردی: طراحی باغ زندگی در محور یزد - تفت". دومین کنفرانس ملی مهندسی عمران، معماری با تاکید بر اشتغال زایی در صنعت ساختمان، قرچک: دانشگاه علامه طباطبائی.
- [۲] آصفی، مازیار و ایمانی، الناز. (۱۳۹۵). " بازتعریف الگوهای طراحی مسکن مطلوب ایرانی - اسلامی معاصر با ارزیابی کیفی خانه های سنتی". مجله پژوهش های معماری اسلامی، ۱۱(۴): ۷۵-۵۶.
- [۳] اسدی فرد، محمد، ذوالفقاری، حسین (۱۳۹۶). " نقش تعاملات اجتماعی کارکنان پلیس در مدیریت پیشگیری از جرم". نشریه پژوهش های اطلاعاتی و جنایی، ۱۲(۳): ۷۵-۹۸.
- [۴] بلالی اسکویی، آریتا و نظری، صادق. (۱۳۹۹). " ارزش های مطلوب طراحی مسکن از منظر اندیشه اسلام (گامی در مسیر تبیین الگوی اسلامی ایرانی مسکن)". نشریه مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، ۸(۱۵): ۲۹۹-۳۴۵.
- [۵] حبیب بداغ، سارا؛ سهیلی، جمال الدین (۱۳۹۷). " تبیین الگوهای طراحی مراکز اجتماعی در ایران با تاکید بر افزایش حس سرزندگی". پنجمین کنفرانس ملی معماری و شهرسازی ایران در گذار آثار و اندیشه ها، قزوین: دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین.

- [۶] حسین پور، احسان؛ سعیدی، شیما (۱۳۹۵). "تأثیر روان‌شناسی محیط بر شکل‌گیری تعاملات اجتماعی". سومین کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روان‌شناسی و علوم اجتماعی، برلین، آلمان.
- [۷] حیدری، علی‌اکبر و تقی‌پور، ملیحه. (۱۳۹۷). "تحلیل محرمیت در خانه‌های سنتی بر اساس نسبت توده به فضا، نمونه موردی: خانه‌های تک حیاط در اقلیم گرم و خشک". نشریه معماری اقلیم گرم و خشک، شماره ۸: ۷۷-۹۹.
- [۸] دلشاد تهرانی، مصطفی. (۱۳۸۵). "سیره نبوی «منطق عملی»". تهران: دریا.
- [۹] دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۴). "لغت‌نامه دهخدا". تهران: انتشارات دانشگاه تهران، مؤسسه لغت‌نامه دهخدا.
- [۱۰] دیلم صالحی، معصومه؛ حسین‌نژاد، سید نظام و یاران، علی. (۱۳۹۵). "ارزیابی حس رضایتمندی ساکنان مجتمع‌های مسکونی با بهره‌گیری از فضای سبز". دومین کنفرانس بین‌المللی انسان، معماری، عمران و شهر. تبریز: مرکز مطالعات راهبردی معماری شهرسازی.
- [۱۱] زنگنه، نجمه؛ تقی‌پور، ملیحه؛ نصر، طاهره و مضطرزاده، حامد. (۱۳۹۹). "بررسی تأثیر انواع ساختار فضایی بر میزان تفکیک قلمروهای عمومی و خصوصی در خانه‌های سنتی درون‌گرایی ایران به روش چیدمان فضا، (مطالعه موردی: خانه‌های قاجاری شیراز)". فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت شهری و روستایی، شماره ۵۹: ۴۵-۶۲.
- [۱۲] سلیمی، امیررضا. (۱۳۹۹). "بررسی نقش قلمرو محله در افزایش حس تعلق خاطر به محیط زندگی و تقویت تعاملات اجتماعی". مجله معماری شناسی، ۳(۱۶).
- [۱۳] سهراب‌زاده، تینا؛ دباغ، امیرمسعود (۱۳۹۸). "تحلیل و بررسی معیارهای مؤثر بر طراحی پاتوق کتاب‌خوانی به‌منظور افزایش تعاملات اجتماعی و ارتقاء سطح سلامت روانی جوانان جامعه نمونه موردی: کتابخانه اشتوتگارت آلمان". دومین کنفرانس ملی مطالعات نوین مهندسی عمران، معماری، شهرسازی و محیط‌زیست در قرن ۲۱، تهران: دبیرخانه دائمی کنفرانس.
- [۱۴] شجاعی، محمد؛ احدی، الناز. (۱۳۹۷). "طراحی مجموعه ورزشی برای معلولین با رویکرد ارتقاء تعاملات اجتماعی برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد". دومین کنفرانس ملی مهندسی عمران، معماری و شهرسازی، شیراز: مؤسسه پژوهشی رهجویان پایا شهر اترک.
- [۱۵] شهبورانی، امیرمحمد. (۱۳۹۷). "نظریه تبادل اجتماعی: نظریه ارتباطات و تعاملات بین‌فردی در جامعه". فصلنامه تحقیقات رسانه، شماره ۱: ۷۰-۵۱.
- [۱۶] طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۷۲). "مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن". تهران: انتشارات ناصرخسرو، بی‌چا.
- [۱۷] غفوریان، میترا و افشین مهر، وحید و نوروزی زاده، زهرا. (۱۳۹۶). "بازشناسی مؤلفه‌های پایدار اجتماعی مؤثر بر افزایش تعاملات اجتماعی در مجموعه‌های مسکونی - نمونه موردی محله ابادر تهران". مجله هویت شهر، ۱۱(۳۰).
- [۱۸] فاضل قانع، حمید. (۱۳۹۳). "حوزه روابط اجتماعی بر مبنای سبک زندگی اسلامی". مجله سبک زندگی دینی، شماره ۱: ۷-۳۴.
- [۱۹] قرآن کریم. (۱۳۷۴). ترجمه ناصر مکارم شیرازی. قم: دارالقرآن کریم.
- [۲۰] قره‌بگلو، مینو؛ فرشچیان، امیرحسین؛ محمدعلیان، زهرا. (۱۳۹۵). "تأثیر و تأثرات تعاملات اجتماعی بر خلق مکان در معماری اسلامی". ماهنامه شباک، ۲(۹).
- [۲۱] کشفی، محمدعلی؛ حسینی، سید باقر و نوروزیان ملکی، سعید. (۱۳۹۱). "نقش فضاهای عمومی ساختمان‌های مسکونی بلندمرتبه در افزایش تعاملات اجتماعی ساکنین: پژوهش موردی برج بین‌المللی تهران". مدیریت شهری، شماره ۳۰: ۱۷-۷.
- [۲۲] کمالی‌پور، حسام؛ معاریان، غلامحسین؛ فیضی، محسن؛ موسویان، محمد فرید. (۱۳۹۱). "ترکیب شکلی و پیکره بندی فضایی در مسکن بومی: مقایسه تطبیقی عرصه‌بندی فضای مهمان در خانه‌های سنتی کرمان". نشریه مسکن و محیط روستا، ۳۱(۱۳۸): ۳-۱۶.
- [۲۳] مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳ق). "بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار". بیروت: داراحیاء التراث العربی.
- [۲۴] مرادی، بهرنگ و دوکوشکانی، فریماه. (۱۳۹۵). "انواع تعاملات اجتماعی در ساختمان‌های بلندمرتبه مسکونی". سومین کنفرانس بناهای بلند، قرچک: وزارت راه و شهرسازی.
- [۲۵] مرادی، محمدجواد؛ روستا آزاد، محمد. (۱۳۹۴). "بررسی عوامل تأثیرگذار بر پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی نمونه مورد مطالعه: مجتمع مسکونی نگین واقع در جهان‌شهر کرج". کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری و شهرسازی،

- تهران: مرکز همایش‌های بین‌الملل صداوسیما، شرکت مدیران ایده‌پردازان پایتخت ایلیا.
- [۲۶] مرتضی، هشام. (۱۳۹۳). " اصول سنتی ساخت‌وساز در اسلام". ترجمه ابوالفضل مشکینی و کیومرث حبیبی. تهران: وزارت مسکن و شهرسازی، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
- [۲۷] موسوی، میرطاهر. (۱۳۸۵). " مشارکت اجتماعی یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی". فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۶ (۲۳).
- [۲۸] موسوی‌نیا، سیده فاطمه. (۱۳۹۹). " رابطه تراکم ادراک‌شده، احساس امنیت و تعاملات اجتماعی؛ مقایسه دو گونه مسکن متراکم محصور و غیر محصور". فصلنامه مطالعات شهری، ۹ (۳۴).
- [۲۹] مهدوی‌نژاد، محمدجواد؛ مشایخی، محمد. (۱۳۸۹). " بایسته‌های طراحی مسجد بر مبنای کارکردهای فرهنگی - اجتماعی". فصلنامه آرمان‌شهر، شماره ۵، پاییز و زمستان ۱۳۸۹: ۶۵-۷۸.
- [۳۰] ناری قمی، مسعود و عباس‌زاده، محمدجواد. (۱۳۹۳). " مهمان در خانه: یک بررسی تطبیقی میان ایران و غرب در آستانه دوران مدرن (نمونه موردی: مسکن دوره قاجاری تبریز)". پژوهش‌های معماری اسلامی، ۳ (۱): ۱۰۸-۹۳.
- [۳۱] نژاد ابراهیمی، احد، قره‌بگلو، مینو و فرشچیان، امیرحسین. (۱۳۹۵). " مبانی فکری شکل‌گیری مکان تعاملات اجتماعی از منظر اندیشه اسلامی". دوفصلنامه فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی، ۲ (۲).
- [۳۲] نوروزیان ملکی، سعید و امید، ندا. (۱۳۹۹). " ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کالبدی - اجتماعی بر حس مکان در فضاهای باز مجتمع مسکونی". نشریه هویت شهر، ۱۴ (۴۱): ۸۷-۹۸.

- [33] Alesina, A. & La Ferrara, E (2000). " Participation in Heterogeneous communities", The Quarterly Journal of Economics, August.
- [34] Bourdieu, P. (1985). " The Forms of Capital", in J. Richardson(ed.) ; Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education New York, Green wood.
- [35] Coleman, J. (1988a). " The Creation and Destruction of Social Capital: Implications for the Law", Notre Dame Journal of Law, Ethics and Public Policy, vol. 3.
- [36] Hanson, Mats G., " The Private Sphere: An Emotional Territory And Its Agent", New York, Springer, 2008.
- [37] Hobsbawm, E., Introduction, in Mack, A. (Ed.). (1993)." Home; a place in the word". New York, New York University Press.
- [38] Moore, C.W. , Allen, G. & Lyndon, D. (1974). " The place of houses", New York, Holt.
- [39] Norberg Schulz, C. (1996). " The phenomenon of place, in: Theorizing a new agenda for architecture: an anthology of architectural Theory", Nesbitt, K (ed), p. 412-422, Princeton Architectural Press, New York.
- [40] Putnam, R. (1993). "Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy, Princeton University Press", Princeton.
- [41] Rössler, Beate & Glasgow, Rupert D. V. (2005). " The value of privacy", Cambridge Eng, Malden, Mass., Polity.
- [42] Tuan, Yi Fu. (1977). "Space and place: the perspective of experience", Minneapolis, University of Minnesota Press.